

також показало, що розкриття культурно значимої інформації одиниці – це складний акт міжмовної та міжкультурної комунікації, і невдалий вибір номінацій на позначення тих чи інших подій та явищ, некоректне описання чужої культурної реальності, може призвести до неправильного її розуміння. Саме тому журналіст повинен не стільки знайти словниковий еквівалент слова чи словосполучення (якого, як правило, не існує в приймаючій культурі), скільки максимально передати культурологічну інформацію і адаптувати її для читача.

Література

- Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков М. : Языки русской культуры, 1999. I-XII, 269 с.
- Корунець І. В.* Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2001. 152 с.
- Тер-Минасова С. Г.* Языки и межкультурная коммуникация. М. : Слово, 2000. 262 с.
- Chicago Tribune.* URL : <http://www.chicagotribune.com/sns-bc-eu--ukraine-political-assault-20180509-story.html>
- Newsweek.* URL : <http://www.newsweek.com/2015/02/20/issue.html#big-shots/11576/0>
- Reuters.* URL : <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-church/kyiv-monastery-a-sanctuary-for-the-bloodied-and-bruised-idUSBREA111520140219>
- The Economist.* URL : <https://www.economist.com/eastern-approaches/2013/12/10/scenes-from-maidan>
- The Guardian.* URL : <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/30/klitschko-heavyweight-ukraines-chocolate-king>, <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/15/ukraine-minister-deshchytzia-abusive-putin-russia>
- The Independent.* URL : <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-divided-as-tens-of-thousands-protest-against-governments-scrapped-eu-deal-8960577.html>, <https://www.independent.co.uk/news/ukraine-protests-what-exactly-is-going-on-in-kyiv-9083107.html>
- The Journal of History.* URL : <http://www.truedemocracy.net/hj34/23.html>
- The New York Times.* URL : <https://www.nytimes.com/2018/02/19/world/europe/ukraine-corruption-military.html>, <https://www.nytimes.com/2013/11/25/world/europe/thousands-of-ukrainians-protest-scrapping-of-trade-pact-with-eu.html>, <https://www.nytimes.com/2014/03/03/world/europe/ukraine.html>, <https://www.nytimes.com/2013/12/05/world/europe/ukrainian-protesters-find-powerful-ally-in-orthodox-church.html>
- The New Yorker.* URL : <https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-standoff-in-kyiv>
- The Observer.* URL : <http://observer.com/2015/07/ukraine-spirals-into-the-abyss-pensioner-suicides-and-open-talk-of-default/>, <http://observer.com/2017/06/ukraine-corruption-petro-poroshenko-vladimir-putin/>
- UFPPC.* URL : <http://www.ufppc.org/us-a-world-news-mainmenu-35/12128-analysis-the-west-and-particularly-the-us-doesnt-understand-russia-or-russians.html>
- USA Today.* URL : <https://www.usatoday.com/story/news/world/2014/02/19/ukraine-government-thugs/5618341/>

(Матеріал надійшов до редакції 13.05.18. Прийнято до друку 21.05.18)

УДК: 007:304:001

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-73-20>

СЕМЕНЕЦЬ О. О.

(Запорізький національний університет)

СИНЕРГЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕДІЙНИХ ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИК

У статті розглянуто методологічні та концептуальні засади побудови синергетичної моделі формування медійних дискурсивних практик та управління сферою масової комунікації. Визначено перспективи застосування в цій сфері ідей Н. Лумана, С. П. Курдюмова. Для реалізації мети дослідження розкрито зміст засадничих понять і положень концепції соціальної самоорганізації Н. Лумана: «комунікації», «операційна замкненість», «самореферентність», «автопоетичність», «контингенція», а також механізми перевірки «реальності» репрезентації світу, створюваної в мас-медіа. Розглянуто медійні дискурсивні практики, пов'язані з маркетинговими технологіями сучасної медійної сфери. Відзначено роль детермінованого хаосу та параметрів порядку соціальної самоорганізації, зокрема моральних цінностей людини та суспільства.

Проаналізовано когнітивну моделювальну сутність метафор медіації, запропонованих у концепції Д. Макквейла. Зроблено висновок, що в новітній моделі медіа першорядною є функція об'єктивного, неупередженого й виваженого інформування, а отже функція суспільного зв'язку, медіатизації. Акцентовано увагу на тому, що в аналізі процесів складної нерівноважної системи соціуму синергетична парадигма пропонує новий підхід у теорії управління – екологічний, який передбачає підтримку інновацій, що відповідають тенденціям сталого розвитку системи.

Оптимальна організація сфери масової комунікації має бути спрямована на пробудження внутрішніх тенденцій розвитку системи, повинна передбачати відкритість і нелінійність результатів діяльності, наявність зворотних зв'язків у системі та взаємної циклічної детермінації (дія – результат), резонансне вбудовування в середовище, у якому функціонують медіа. Такі синергетичні принципи організації медіасфери покликані забезпечити самокерований і самопідтримуваний розвиток ЗМК та їхніх дискурсивних практик, сприяти гармонізації ціннісних орієнтирів сучасного суспільства.

Ключові слова: мас-медіа, дискурсивні практики, самоорганізація, самореферентність, автопоетизм, хаос, аттрактор, метафори медіації, медіатизація, синергетичне управління.

Semenets O. O. Synergetic aspects of shaping of media discursive practices. The article deals with methodological and conceptual principles of constructing a synergetic model of formation of media discursive practices and management in the sphere of mass communication. The prospects of application of N. Luhmann's and S. Kurdyumov's ideas in this field are determined. The content of basic concepts and ideas of social self-organization theory by N. Luhmann such as "communication", "operational isolation", "self-referencing", "autopoiesis", and "contingency" is disclosed. Mechanisms of checking "the reality" of representation created in mass media are described.

Media discursive practices related to marketing technologies of modern media sphere are considered. The role of determinate chaos and parameters of the order in social self-organization, in particular moral values of a person and society, are noted.

The cognitive modeling essence of the metaphors of mediation, presented in D. McQuail's conception, is analyzed. It is concluded that the function of objective, impartial, and balanced information, and hence the function of mediatization, i.e. social connection, is paramount in the newest model of media. Attention is drawn to the fact that synergetic paradigm analyzing the complex non-equilibrium system of society proposes a new approach in management theory, namely the ecological one, which provides support for innovations that are in line with the tendencies of system sustainable development.

Optimal organization of mass communication sphere should be aimed at awakening the internal tendencies of a system's development, it should foresee openness and non-linearity of the results of activity, feedback in the system and mutual cyclic determination (action – result), resonant embedding in the environment where media are in operation. Such synergetic principles of media sphere organization are intended to provide self-directed and self-supporting development of mass media and their discursive practices and to promote harmonization of value dominants in modern society.

Key words: mass media, discursive practices, self-organization, self-reference, autopoiesis, chaos, attractor, metaphors of mediation, mediatization, synergetic management.

У сучасній філософії, соціології, комунікативістиці, журналістикознавстві представлені концепції, які розкривають нерівноважну та нелінійну сутність процесів у сфері мас-медіа. До таких теорій належить, зокрема, концепція соціальної самоорганізації Н. Лумана, що особливо яскраво розкриває свої синергетичні настанови в діалозі з теорією раціональності комунікаційної дії («етикою дискурсу») Ю. Габермаса. На засадах концепції Н. Лумана та інших теорій синергетичного спрямування може бути побудована раціональна модель формування медійних дискурсивних практик та управління сферою масової комунікації, яка враховує синергетичну природу цього дискурсивного середовища.

Мета дослідження – з'ясувати основні синергетичні закономірності формування медійних дискурсивних практик та визначити методологічні й концептуальні засади, на яких може бути побудована синергетична модель управління сферою масової комунікації.

Завдання – окреслити основні положення теорії Н. Лумана, що стосуються проблем регулювання медійної галузі; визначити можливості застосування в цій сфері теорії нестационарних структур у режимах із загостренням (школи С. П. Курдюмова); розкрити когнітивну моделювальну сутність метафор медіації, представлених у журналістикознавстві; окреслити принципово важливі механізми синергетичного управління в комунікаційному середовищі мас-медійного дискурсу.

Об'єкт дослідження – процеси самоорганізації у сфері мас-медіа та її дискурсивних практиках. **Предмет** аналізу – синергетичні закономірності формування медійних дискурсивних практик та можливі способи управління сферою мас-медіа, найбільш релевантні в руслі синергетичного підходу.

Комунікаційна модель суспільства, розроблена німецьким соціологом Нікласом Луманом, постає на ґрунті сучасної моделі нелінійного світу, представленої в теорії складних систем та кібернетиці другого порядку (ідеї Х. фон Ферстера, У. Матурани та Ф. Варели). Дослідник акцентує увагу на самоорганізації комунікаційних систем, при цьому компонентами суспільства в моделі Н. Лумана виступають не соціальні дії та не взаємодії окремих суб'єктів (індивідуумів, держав), як це було прийняте в класичній соціології, а комунікації. Соціальні системи мають двобічну вираженість – вони складаються «з комунікацій та з їхнього віднесення у функції дій. Жоден із цих моментів не був би здатний до еволюції без іншого» [Луман 2007, с. 237].

Н. Луман розглядає **суспільство** як систему **операційно замкнену**, яка в ході автопоезису з мережі комунікацій продукує нову мережу комунікацій. Операційна замкненість передбачає операції самостереження та самоопису. Навіть найпростіша комунікація можлива лише в рекурсивній мережі попередньої та наступної комунікацій. Така мережа здатна сама себе тематизувати, може інформувати себе про власні операції, піддавати інформацію сумніву тощо. Н. Луман визначає суспільство як «усеохопну систему

всіх комунікацій, які відтворюють себе автопоетично, тоді як вона продукує дедалі нові (й повсякчас інші) комунікації в рекурсивній мережі комунікацій» [Луман 1994].

Так само **операційно замкненою**, зосередженою на собі, на власних способах репрезентації в теорії Н. Лумана постає **система медіа**. Сповідуючи концепцію радикального конструктивізму, в книзі «Реальність мас-медіа» вчений розглядає повідомлення ЗМІ як **побудовану, сконструйовану «реальність»**. Згідно з постулатами конструктивізму, когнітивні системи за самою своєю природою не спроможні абстрагуватися від власної суб'єктивності, відрізнити умови існування та умови пізнання об'єктів, тому ці системи не мають доступу до іншої реальності, крім тієї, яку самі ж вони й конструюють. На думку Н. Лумана, слід не критикувати їх за спотворення справжньої реальності, а вивчати способи, якими ці системи конструюють свою реальність [Luhmann 1996, кар. 1]. Система мас-медіа є **самореферентною**, тобто спрямованою на опис себе самої. Самореференція соціальної системи означає «відсилання до самої себе», до власних внутрішньосистемних операцій. При цьому система насправді сприймає не об'єктивну незалежну реальність, а лише власні реакції на зовнішні подразники. Таким чином, ЗМІ виявляються **замкненими на самореферентності**.

Відсилаючи до самої себе і себе ж засвідчуючи, система медіа є **автопоетичною**, тобто будується на власних підставах і забезпечує власне відтворення. Внутрішню функцію системи мас-медіа Н. Луман визначає як характерний для неї спосіб преференційного кодування інформації. Розрізняючи, відповідно до положень кібернетики, спостереження першого порядку (спостереження об'єктів) та спостереження другого порядку (спостереження спостережень), дослідник наголошує, що самореферентні системи спостерігають і описують самих себе. Тому й функція мас-медіа в сучасному суспільстві полягає в тому, щоб керувати процесом самоспостереження – суспільства та самих медіа.

Особлива роль у теорії Н. Лумана належить поняттю **контингенції**, яку він у книзі «Спостереження сучасності» вважає «справжньою цінністю сучасного суспільства». Дослідник визначає контингенцію як «можливість бути інакше» і пов'язує її зі спостереженнями другого порядку, коли певні характеристики приписуються не так самому світу, як спостерігачеві: не світ сам по собі такий, а це саме спостерігач так чи інакше його сприймає. Тому, твердить Н. Луман, весь світовий досвід виявляється контингентним [Luhmann 1992, s. 101]. Спостереження другого порядку вможливають операції функціонально диференційованих систем сучасного суспільства, таких як економіка, наука, мистецтво, сім'я, освіта, мас-медіа й інші. Кожна із цих систем має свою специфіку спостережень другого порядку, тому й контингенція виявляється в них по-різному. Ця особливість характеризує також феномен інформації, яка, відповідно до своєї природи, «відтворює знання у формі несподіваності. Усе, що вона визначає, могло б бути визначене й інакше. Її космологія – це не космологія буття, а космологія контингенції» [Луман].

Поняття самореферентності як ознаки комунікаційних систем дозволяє, зокрема, пояснити факт прискорення інформаційних та соціальних процесів у сучасному суспільстві. Засоби масової комунікації змінюють темпоральну структуру тих соціальних видів діяльності, які потрапляють до сфери впливу мережі медіа: темп розвитку пришвидшується завдяки рефлексії, оскільки виникає необхідність реагувати на повідомлення про свої дії [див. про це: Василькова]. Такі процеси в кібернетиці називають каскадом позитивних зворотних зв'язків, у синергетиці – режимом із загостренням.

Однак у рефлексивній системі існує небезпека зацикловання на власних внутрішніх операціях. Запобіжним прийомом проти цього Н. Луман вважає постійне зв'язання її дій з об'єктивною дійсністю, що забезпечує **перевірку «реальності» конструкції**. У мас-медіа для цього передбачений спеціальний механізм: думки про події розглядаються й висвітлюються як власне події. Повідомлення про різні бачення й позиції, про погляди, відмінні від загальноновизнаних, допомагають системі опиратися власним стандартам і шаблонам, стереотипам подання інформації, власній внутрішній інерції. У такий спосіб система самооновлюється.

Раціональна модель управління сферою масової комунікації, модель формування інформаційної політики повинна враховувати той факт, що комунікація в сучасному суспільстві відбувається в нечіткому, невизначеному інформаційному середовищі, ознаками якого виступають можливість різких змін, спроможність інформаційного середовища впливати на об'єктивну реальність, зростання ролі комунікатора [Почепцов 2006, с. 161]. Ці ознаки відбиваються на сучасних дискурсивних практиках, які в межах історично зумовленої дискурсивної формації визначаються як типізовані способи організації мовленнєвої діяльності, здійснюваної відповідно до вимог певного типу дискурсу, що є загальноприйнятим у тій чи тій комунікативній сфері соціальної або професійної групи.

Закономірно, що разом з ускладненням форм соціальної організації та прискоренням перебігу історичного часу зростають невизначеності й ризики, у тому числі й ризики зісковзування на катастрофічні сценарії розгортання історичних подій. Зростання складності нашого світу означає водночас і зростання його нелінійності, непередбачуваності. Сучасне суспільство, що розвивається в режимі із загостренням, переживає етап біфуркації ціннісних орієнтирів – традиційні моральні цінності vs. стандарти постмодерного «демонстративного споживання». У зв'язку із цим може бути змодельований, зокрема, й такий несприятливий шлях подальшої історії: якщо в медійних дискурсивних практиках посиляться та закріпляться на рівні архетипів патерн стійкого асоціативного зв'язку «алкогольні напої – почуття патріотизму» – це загрожує суспільству зісковзуванням у деструктивний хаос.

Практика сучасної журналістики, реклами та PR засвідчує, що за умов кризи цінностей та ідентичностей у постмодерному світі моральні норми нерідко підмінюються економічними, маркетинговими аргументами. Так, однією з тенденцій просування алкогольних брендів останнім часом є апелювання до найвищих життєвих цінностей людини, наприклад: «<...> сім'я, дружба та Батьківщина» – в рекламі пива «Оболонь». Чи можна заборонити показувати красу української природи, силу запорозьких козаків – у рекламі горілки «Хортиця»? Наскільки етичним є те, що вживання пива нав'язливо проваджується в рекламних роликах у стійкому асоціативному зв'язку з любов'ю до Батьківщини? Однак знов і знов лунає з телевізора: «Оболонь». Пиво твоєї Батьківщини».

В аналізі процесів, що відбуваються в складних нелінійних нерівноважних системах, якою і є система соціуму, синергетична наукова парадигма пропонує новий підхід у теорії управління – екологічний, який передбачає передусім підтримку інновацій, що відповідають тенденціям сталого (з погляду синергетики – метастабільно стійкого) розвитку системи. «Управління починає ґрунтуватися на поєднанні людського втручання із сутністю внутрішніх тенденцій систем, що розвиваються. Тому тут виникає в певному розумінні вищий тип детермінізму – детермінізм із розумінням неоднозначності майбутнього та з можливістю виходу на бажане майбутнє. Це – детермінізм, який підсилює роль людини», – зазначають О. М. Князева та С. П. Курдюмов [Князева, Курдюмов 2005, с. 57]. Згідно із синергетичним підходом, ефективно управління складними системами можливе тільки як «м'яке», нелінійне управління, орієнтоване на власні тенденції та шляхи еволюції цих систем, що дає їм можливість саморозгортатися.

З погляду синергетики, еволюція світу є не просто утворення структур, які дедалі більше ускладнюються, але й зміна темпів еволюції: «Піднімаючись сходами складності від неживого до живого та від живого до людини, процеси дедалі щільніше «упаковуються», згортаються, їхній хід прискорюється» [Князева, Курдюмов 2005, с. 98], – при цьому важливе збереження коливального режиму еволюції.

Щоб змінити поле шляхів розвитку складної структури, трансформувати спектр структур-атракторів, найбільш ефективним підходом виявляється не грубий зовнішній вплив, а реалізація можливості перебудови самого соціального середовища: «А перебудувати середовище значить змінити поведінку елементів або підсистем цього середовища в кожній локальній ділянці, змінити поведінку кожної окремої людини, кожної сім'ї, колективу. Звідси стають зрозумілими причини сильного впливу реклами, масової зміни свідомості через телебачення й радіо, «промивання» мізків» [Князева, Курдюмов 2005, с. 183].

Відповідно до загальних закономірностей ієрархії середовищ, медійній системі притаманний швидший темп розвитку порівняно з нижчими, керованими рівнями. Звідси й зростання ризиків у сфері медіа, залежно від наявних темпів прискорення інформаційного обміну. Управління системою мас-медіа має бути спрямоване на підтримку життєво важливих для неї та цінних для збереження динаміки розвитку соціуму атракторів (цілей) еволюції.

О. М. Князева та С. П. Курдюмов зауважують, що, за всієї складності та багатофакторності організації соціальних систем, структури-атрактори еволюції, її спрямованості та цілі відносно прості, порівняно зі складним, заплутаним і хаотичним перебігом проміжних процесів у середовищі: «Надскладне, безконечновимірне, хаотизоване на рівні елементів соціоприродне середовище може бути описане, як і будь-яке відкрите нелінійне середовище, невеликою кількістю фундаментальних ідей та образів, а потім, можливо, й математичних рівнянь, що визначають загальні тенденції розгортання процесів у ній. Можна спробувати визначити так звані параметри порядку світового розвитку» [Князева, Курдюмов 2005, с. 178]. Одним з найважливіших параметрів порядку соціальної самоорганізації, безперечно, є моральні й духовні цінності людини та суспільства.

«Важливо зрозуміти, що соціальні системи, як і будь-які складні системи, мають не один, єдиний, а кілька альтернативних шляхів еволюції. Шляхів еволюції багато, і вони визначаються спектрами структур-атракторів соціальних середовищ як середовищ відкритих та нелінійних. Причому зміни соціальних середовищ ведуть до перебудови спектрів структур-атракторів, до зміни спектрів можливих шляхів у майбутнє» [Там само, с. 176]. Із цим пов'язана проблема керованої відкритості суспільного розвитку, постає завдання вибору гармонійного шляху в майбутнє. Спектри структур-атракторів у складній системі наочно розкривають саму детермінацію з майбутнього – «визначеність наперед, але не однозначну» [Там само, с. 195]. Такі спектри «цілей» саморозвитку соціальних систем можуть бути змодельовані, їх вивчення дає можливість прогнозування шляхів подальшого розвитку.

Синергетичну наукову парадигму вирізняє новий погляд на роль хаосу в системі: у процесах еволюції він може бути не лише руйнівним, але й творчим, конструктивним. Певною мірою хаос потрібний системі як потенціал подальшої самоорганізації, саме в детермінованому хаосі закладені можливості її розвитку: «Для недеформованого динамічного саморозвитку соціальних підсистем необхідні постійний розкид і різноманітність елементів підсистем. Необхідний неурізаний відносно суперечливий спектр індивідуальних інтересів і дій. Хаос є чинником, який виводить на власні структури-атрактори нелінійних систем» [Князева, Курдюмов 2005, с. 178].

Аналогом хаосу в соціальній сфері виступає ринок у широкому розумінні – ринок товарів і послуг, ринок ідей, обмін інформацією. Ринкові механізми в економіці та культурі (термодинамічна гілка як один з можливих шляхів еволюції у відкритих нелінійних середовищах) забезпечують умови для розгортання плюралізму, для широкого діалогу та дискусій. Така модель організації соціальної сфери запускає механізми саморегулювання й самодобудовування. Хаотичне, розсіювальне, дисипативне підґрунтя при цьому не тільки виконує в суспільстві єднальну роль, когерентно узгоджуючи поведінку окремих елементів та підсистем, а й слугує субстратом, у якому генерується нова інформація, виникають соціальні та культурні інновації. Розмаїття підходів і думок є основою метастабільно стійкого розвитку соціальних систем, запорукою їхньої життєздатності. У взаємодії акцентованих концептуальних локусів та дифузійних, розсіювальних процесів виявляється конструктивність хаотичного начала в еволюції. Хаос на підставі принципів діалогічного обміну інформацією, таким чином, виконує гармонізувальну роль, слугує механізмом виходу системи на структури-атрактори еволюції.

У складній соціальній системі виражена конкуренція різних атракторів та еволюційних напрямків, а дисипація, хаос, відбір складають необхідні елементи розвитку. Отож, певні елементи зла, хаосу, розпаду (інферни, енергія деградації) є неминучими складниками еволюції, у тому числі й соціальної. «Правда, непогано було б відразу активувати в системі той спектр, який нам ближче з моральних, етичних та інших міркувань, безболісно довгого

шляху, на якому гинуть мільйони», – говорив в одному з виступів С. П. Курдюмов, – «у цьому й полягає ідея Єфремова, вченого й письменника, – скоротити зло у світі, якщо вже його не можна прибрати зовсім. Скоротити час зайвих, тупих спроб, даремного експерименту. Не використовувати старий і нікому не потрібний метод проб і помилок. Звідси й гуманістичний елемент, який впливає із синергетики, з нелінійних рівнянь. Ось вам і постановка завдання, спосіб моделювання» [Князева, Курдюмов 2005, с. 191].

Гуманістична домінанта синергетики полягає в тому, що цей напрям дає можливість уникнути соціальних біфуркацій і катастроф, дозволяє вийти на бажані форми соціальної організації: «Не треба чекати з похиленою головою нових глобальних катастроф, а потрібно спробувати змоделювати інший шлях розвитку світу», – підкреслював С. П. Курдюмов [Князева, Курдюмов 2005, с. 198]. Синергетика як «філософія надії» [Там само, с. 187, 189] допомагає подолати моменти дисипації й розпаду; минаючи руйнівні стадії, випрямляючи важкий зигзагоподібний еволюційний шлях, вибрати й обґрунтувати оптимальну модель еволюції системи, скерувати хід її розвитку в сприятливому напрямі. Для цього необхідно навчитися резонансно збуджувати в нелінійному середовищі правильні, оптимальні структури, близькі до атракторів еволюції.

Резонанс з погляду синергетики передбачає ефективність малих, але топологічно правильних дій. «Насправді, спосіб управління складними системами зовсім не енергетичний, – говорив С. П. Курдюмов. – Важлива не величина енергії, а характер її розподілу в просторі. Управління складними системами схоже з акупунктурою», відповідно до якої дія може бути малою, а результат – надпотужним [Князева, Курдюмов 2005, с. 197–198]. Спростування неправдивої інформації, ефективне журналістське розслідування, відповідальна медіаосвітня діяльність, здійснювана в тому числі й самими медіа, нарешті, переконливі позитивні зразки організації медійної царини – усе це, як топологічно правильно розподілена дія, має потужний резонансний вплив на систему масової комунікації. Очевидно, що «система координат» розвитку при цьому має бути задана надійною законодавчою базою в інформаційній сфері. Належне правове забезпечення повинне слугувати основою, на якій відбувається збалансування інформаційних процесів та конструктивний діалог у сфері медіа.

Ефективним з погляду синергетики є не нав'язане системі ззовні, а те, що найбільше відповідає її сутності, що властиве певному соціальному, економічному, психологічному середовищу. Синергетичною науковою школою С. П. Курдюмова розроблені нові методи розв'язання нелінійних рівнянь: «існують теореми операторного порівняння, які наближено вказують межі тяжіння. Якщо визначені межі, можна з упевненістю сказати, що система не розвалиться, а стійко прагнучиме до цього атрактора. Непогане твердження для розв'язання проблем сталого соціального розвитку, для розв'язання екологічних проблем!» – відзначав С. П. Курдюмов [Князева, Курдюмов 2005, с. 191]. Можливість моделювання майбутніх шляхів еволюції, заснована на «вищому типі детермінізму» – усвідомленні внутрішніх тенденцій розвитку систем, розумінні неоднозначності майбутнього та можливості виходу на бажане майбутнє, – передбачає особливу роль людини та її почуття відповідальності.

Класичні для журналістикознавства метафори медіації, розроблені в концепції Д. Макквейла, передбачають побудову моделей мас-медіа за тими принципами, згідно з якими ЗМІ відображають дійсність: медіа як *вікно*, що розширює бачення, відкриває більший простір для нашого зору; медіа як *дзеркало*, що відображає дійсність під певним кутом, у певному ракурсі; медіа як *фільтр* або *сторож*, якому доручена роль відбору, селекції певної інформації; медіа як *дороговказ*, *провідник* або *інтерпретатор* подій, що розтлумачує факти, надає їм певного сенсу й завдяки цьому створює загальну картину з розрізнених фрагментів досвіду; медіа як *форум* або *платформа* для представлення аудиторії певних ідей, часто з передбачуваною можливістю реакції-відповіді адресата, тощо. Закономірно, що країни з усталеними демократичними цінностями та розвиненими механізмами громадянського суспільства віддають перевагу двобічній симетричній моделі інформування, з передбачуваною активною участю медійної аудиторії.

Такі метафори медіації розкривають певні механізми праці людської свідомості. Як відомо, будучи інструментом пізнання, метафора використовує знаки однієї концептуальної сфери для осягнення сутності об'єктів іншої сфери на основі акумульованого людиною досвіду. Відповідно до концепції Дж. Лакоффа і М. Джонсона, метафора структурує сприйняття, мислення та дії людини. У концептуальній метафорі за фрактальним принципом *pars pro toto* представлена модель складного об'єкта дійсності, закономірностей його організації та функціонування. «Розгортання» метафор, їхнє логічне та образне продовження дозволяє побачити нові грані модельованого об'єкта, відкрити нові його властивості.

Афористичні, місткі формулювання власної місії, покликання в суспільстві нерідко звучать у висловлюваннях самих медійників. Так, відомий журналіст та ватиканіст Андреа Торнеллі у своєму блозі на Vatican Insider [Vatican Insider 23.02.12] розповідає про участь у зустрічі, яку провів із журналістами кардинал Анджело Скола в день святого Франциска Сальського, єпископа Женевського і Доктора Церкви, який жив між 1567 і 1622. У виступі архієпископ цитував уривки з його «Введення в благочестиве життя (La Filotea)». Ці слова, на думку єпископа, залишаються такими ж правдивими, якими вони були в час їхнього написання, і можуть слугувати свого роду *mini vademecum* (путівником) для людей, що працюють на полі інформації, – зокрема й ті, які наводить журналіст Андреа Торнеллі: «Кожного разу, коли я говорю про мого ближнього, *язик* в моєму роті, це *немов скальпель* у руках *хірурга*, який хоче зробити надріз поміж між нервами і сухожиллями. Мій порух повинен бути точним, ні більшим, ні меншим, ніж *правда*» (переклад українською Анатолія Бабинського, виділення наше) [Поради...].

Чи прийнятна така когнітивна метафора і, відповідно, модель професійної діяльності, до якої закликає італійський журналіст? На нашу думку, в сучасному світі, що розвивається в режимі із загостренням, ця модель соціальної ролі журналіста іде врозріз зі стандартами професії. Моделі «журналіст – *хірург*», «журналіст – *терапевт* суспільства» тощо – рівно не прийнятні. Адже «лікувальні» або інші додатково взяті на себе обов'язки не є онтологічними функціями журналістики за її визначенням.

Дотримання професійних стандартів украй важливе в екстремальних ситуаціях, оскільки за таких умов система вразлива до найменших впливів ззовні та рухів зсередини цієї системи. Показовою в цьому плані стала обґрунтована й чітко сформульована позиція, представлена у зверненні колективу Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка до студентів і викладачів факультету журналістики Московського державного університету, яке було розміщене на сайті Інституту журналістики навесні 2014 року, напередодні так званого Кримського референдуму. У цьому зверненні було подано виважену оцінку позиції російських журналістів, втягнутих в інформаційну війну проти України, наголошено на неприйнятності маніпуляцій, брехні та розпалювання ненависті, – адже «саме ця істина відрізняє журналіста від інформаційного найманця»:

«К сожалению, сегодня журналисты позволили политикам «приравнять к штыку перо» и таким образом поставили «в ружье» миллионы сограждан.

Нам больно видеть, как российские СМИ пытаются легализовать преступную идею оккупацию независимого государства. <...>

Мы выступаем за гражданскую ответственность журналиста, его уважение к мнению оппонента и неприятие манипуляций. Мы – против лжи, подмены понятий и нагнетания истерии. Мы – за объективную информацию, но – против бездумного промывания мозгов.

Уверены, что мы с вами – союзники. И вместе мы вернем нашим народам мир и спокойствие. Но для этого нужно навсегда отделить перо от штыка» [Обращение...].

«Це нове суспільство буде таким, яким ми його створимо, і тому боротьба за тлумачення майбутнього є важливою», – пише С. Квіт [Квіт 2008, с. 187]. У руслі новітньої постнекласичної наукової парадигми модель журналістики як форми контролю над суспільством (підтримання соціальних та політичних систем через контроль інформації) відходить на другий план. Натомість у сучасному світі «суспільство має розглядатися з боку

медій як живий організм, що так само еволюціонує та адаптується до середовища, яке у свою чергу також змінюється, борючись за виживання» [Там само]. У такій новітній моделі медіа першорядною є саме природна для них функція **об'єктивного, неупередженого й виваженого інформування**, і завдяки цьому – функція **суспільного зв'язку, медіатизації**: «Досвід непримиренно ідеологізованого ХХ ст. вказує на потребу корелювання інтелектуальних борін із соціальним досвідом. Зокрема необхідно поглиблювати медіаторську функцію медій як закріплену правом нонконформістську технологію, що залишатиме надію і забезпечуватиме свободу дискусій в умовах нових глобальних протистоянь» [Там само, с. 178]. Такий методологічний акцент дозволить досягти – через широкий діалог – ціннісної згоди в журналістиці, суспільстві та метастабільно стійкого розвитку соціуму.

Висновки. Оптимальна організація сфери масової комунікації має бути спрямована на пробудження внутрішніх тенденцій розвитку системи, повинна передбачати відкритість та нелінійність результатів діяльності, наявність зворотних зв'язків у системі та взаємної циклічної детермінації (дія – результат), резонансне вбудовування в середовище, у якому функціонують медіа. Такі синергетичні принципи організації медіасфери покликані забезпечити самокерований і самопідтримуваний розвиток ЗМК та їхніх дискурсивних практик, сприяти гармонізації ціннісних орієнтирів сучасного суспільства.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з уточненням і конкретизацією механізмів розбудови комунікаційного середовища мас-медійного дискурсу на ґрунті синергетичної концепції.

Література

- Василькова В. В. «Космос» комунікацій : новые понятия и традиционные образы. URL : <http://spkurdyumov.narod.ru/Baslk.htm> (17.04.18).
- Квіт С. Масові комунікації. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 206 с.
- Князева Е. Н., С. П. Курдюмов. Основания синергетики. Синергетическое мировидение. М. : КомКнига, 2005. 240 с.
- Луман Н. Понятие общества. Проблемы теоретической социологии. 1994. Вып. 1. СПб. : Петрополис. С. 25–42.
- Луман Н. Решения в информационном обществе. URL : <http://www.rinotel.ru/society/reshenia-v-informacionnom-obschestve.html> (17.04.18).
- Луман Н. Социальные системы : Очерк общей теории. СПб. : Наука, 2007. 643 с.
- Обращение к студентам и преподавателям факультета журналистики МГУ. URL: <http://journ.univ.kiev.ua/node/800> (17.04.18).
- Поради журналістам : Блог Анатолія Бабинського. URL : <https://risu.org.ua/ua/index/blog/~anatolius/46842/> (17.04.2018).
- Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2006. 656 с.
- Luhmann N. Beobachtungen der Moderne. Opladen : Westdeutsche Verlag, 1992. 220 s.
- Luhmann N. Die Realität der Massenmedien. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1996. 219 s.
- Vatican Insider. URL : <http://vaticaninsider.lastampa.it/en/homepage/blog-sacri-palazzi-en/detail/articolo/st-francis-de-sales-la-filotea-12120/>. (23.02.12)

(Матеріал надійшов до редакції 10.05.18. Прийнято до друку 21.05.18.)

УДК: 811.112.2:81'373.612.3

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-73-21>

СКИДАНОВИЧ О. О., ФЕДОРЕНКО Л. В.
(Запорізький національний університет)

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОРИЧНОГО КОНЦЕПТУ *DIE WELT* НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ К. РАНСМАЙРА «*DIE LETZTE WELT*»

Стаття висвітлює метафоричний концепт як продукт та водночас продуцент метафори. Робота присвячена аналізу лінгвостилістичних особливостей перекладу метафоричного концепту як феномену на матеріалі роману Крістофа Рансмайра «Die Letzte Welt»

Ключові слова: метафора, метафоричний концепт, концептосфера, лінгвостилістика.

Skydanovych O. O., Fedorenko L. V. *Linguo-stylistic peculiarities of the translation of the metaphoric concept “Die Welt” based on the novel «Die Letzte Welt» by C. Ransmayr.* Nowadays, native literature studies are almost not engaged in the literary process in contemporary Austria, which, despite all its specificity, is undoubtedly an important component of the German and, more broadly, the West European literary space.